

УДК 351.745.7(09)

Павленко С. О. – кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID 0000-0002-6108-9462

ВІЙСЬКОВА ТАКТИКА АНТИЧНОГО СВІТУ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТАКТИКИ

Відбувається дещо, про що говорять: «Дивися, ось нове!». Однак це вже було у віках, які були до нас.

Книга Екклезіаста

Досліджено генезис оперативно-розшукової тактики в контексті історичного становлення та розвитку військового мистецтва Античності. На підставі аналізу наукового доробку вітчизняних та іноземних учених з'ясовано, що за часів існування Римської держави (імперії) під впливом військового мистецтва (загальної тактики) сформувалися основні положення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, які можна віднайти в чинних нормативно-правових актах, що регулюють оперативно-розшукову діяльність.

Ключові слова: історичний досвід, Античність, Рим, держава, імперія, військове мистецтво, оперативно-розшукова тактика.

Наукове пізнання предмета будь-якої галузі юридичних знань, зокрема такої специфічної категорії оперативно-розшукової діяльності, як оперативно-розшукова тактика, неможливе без урахування історичного досвіду. Він дає змогу виявити найдієвіші напрями протидії злочинності, з одного боку, й уникнути застосування в майбутньому тих, що не виправдали себе, – з іншого.

У цьому контексті О. Штігліц слушно зазначає: щоб ґрунтовно ознайомитися з будь-яким науковим питанням,

необхідно простежити процес його історичного руху [1, с. 3]. Один із засновників ЦРУ США А. Даллес у книзі «Мистецтво розвідки» найкращим способом оволодіння ремеслом розвідки назвав «аналіз історичних прецедентів» [2, с. 4].

Наукові передумови становлення оперативно-розшукової тактики вперше висвітлено в 20-х роках минулого століття. Зокрема, її основоположником прийнято вважати професора юридичного факультету Московського державного університету І. М. Якімова, який у збірнику праць «Сучасне розшукове мистецтво» стверджував, що розшукове мистецтво (тактику) слід вважати одним із найвищих мистецтв, оскільки його об'єктом є не «мертвий капітал», як, наприклад, у живописі, скульптурі, музиці, а людина [3].

На думку цього вченого, передумовами становлення теорії розшукового мистецтва були: 1) наука кримінального права та криміналістична тактика як її галузь; 2) знання сучасної злочинності та злочинного середовища; 3) особисті якості та властивості, необхідні для особи, яка бажає володіти цим мистецтвом [3].

Упродовж тривалого часу значна частина криміналістів вважала оперативно-розшукову діяльність і її теорію складовою криміналістики. Ця думка була панівною до тих пір, поки спеціальна навчальна дисципліна «Теорія оперативно-розшукової діяльності» не стала самостійною [4, с. 13–14].

Безсумнівно, сучасна оперативно-розшукова тактика як самостійна частина оперативно-розшукової діяльності розвивалася на підставі криміналістики. Водночас ще на початковому етапі наукового узагальнення прийомів слідчої роботи криміналісти запозичили термін «тактика» з військової науки, оскільки основні положення відповідали теоретичним і практичним засадам діяльності правоохоронних органів щодо розкриття та розслідування злочинів.

Зокрема, відомий австрійський кримінолог та основоположник криміналістики Г. Гросс наприкінці XIX ст. зазначав: «Протидія злочинності є тією самою війною» [5]. Згодом знайомий німецький криміналіст Г. Шнейкерт обґрунтував думку про те, що тактика є такою самою необхідною для розкриття злочинів, як військова тактика для підготовки та ведення бою [6].

У криміналістиці й оперативно-розшуковій діяльності інтерпретація поняття «тактика» як теорії та практики підготовки і ведення бою є умовною, оскільки не можуть бути співмірними військова й оперативно-розшукова (криміналістична) тактика. Однак такі елементи тактики, як організація, планування, аналіз та оцінювання ситуації, прийняття тактичного рішення, наявність прийомів і методів, притаманних оперативно-розшуковій (криміналістичній) тактиці, виправдовують використання цього терміна в правоохоронній діяльності.

Таким чином, у процесі аналізу наукового доробку провідних учених з'ясовано, що криміналістична й оперативно-розшукова тактика є складовими загальної тактики, яка з доісторичних часів визнана військовим мистецтвом підготовки, організації, ведення бою, визначення шляхів, методів, засобів і форм боротьби, що найбільше відповідають конкретним обставинам і забезпечують стратегічний успіх.

Підґрунтям сучасної криміналістичної та оперативно-розшукової тактики є військова наука. Щоб визначити етапи становлення та розвитку сучасної криміналістичної та оперативно-розшукової тактики, слід проаналізувати історичний досвід, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Значний внесок у дослідження історичного становлення та розвитку криміналістичної та оперативно-розшукової тактики зробили О. М. Бандурка, О. Я. Баєв, Г. М. Бірюков, В. Г. Бобров, Д. В. Гребельський, Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. О. Коновалов, А. Г. Лекар, В. А. Лукашов, Д. Й. Никифорчук, С. С. Овчинський, М. А. Погорецький, В. Л. Регульський, В. Г. Самойлов, Г. К. Синілов, В. В. Шендрік, І. Р. Шинкаренко, А. Ю. Шумилов, К. О. Чаплинський, І. М. Якимов та ін.

Опубліковані праці стали теоретичним підґрунтям для наукової статті, однак дослідження історико-теоретичних питань цих учених обмежувалося переважно періодом ХІХ–ХХ століття. Крім того, історико-правові передумови становлення та розвитку сучасної оперативно-розшукової тактики в період античної доби висвітлено фрагментарно.

Тому важливе значення для вивчення окресленої теми мали наукові праці в галузі історичних і військових наук, зокрема

доброби В. В. Дмитренко, І. М. Воробйова, О. А. Клейманова, О. Л. Жмодикова та ін.

Зважаючи на викладене, вважаємо за доцільне дослідити генезис оперативно-розшукової тактики в контексті історичного становлення та розвитку військового мистецтва (загальної тактики), що становить мету статті.

Формування тактики як предмета науки і мистецтва підготовки ведення бою, її основних постулатів розпочалося задовго до того, як воєначальники стали розглядати бій як закономірний процес [7, с. 11]. Здавна люди почали усвідомлювати, що в бою не можна діяти навмання, а краще скористатися досвідом попередників.

За минулі тисячоліття тактика як мистецтво бою пройшла тривалий шлях розвитку. Він передбачав певні історичні етапи: військове мистецтво Стародавнього Сходу (Індії, Китаю, Єгипту, Вавилону), Античної Греції та Риму; доби Середньовіччя; епохи Відродження; Нового часу; воєн домашинного і машинного періодів; світових і численних локальних воєн і збройних конфліктів другої половини ХХ століття. Сучасна тактика акумулює мудрість століть, яка ґрунтується на історичному досвіді [7, с. 5].

Знаковим у цьому контексті є дослідження тактики періоду Античності (античного світу) як складової військового мистецтва. Цей період охоплює хронологічні межі з XI–IX ст. до н. е. (становлення античного суспільства в Греції та Римі) до V ст. н. е. – занепад Римської імперії [8].

Дослідження наукових праць з історії військового мистецтва [9, с. 1; 10, с. 99; 11] періоду Античної доби свідчить про те, що саме ретельно продумана тактика всіх можливих різновидів бою, а також вдала організація взаємодії військ дала змогу Риму досягти небувалого зовнішньополітичного успіху та встановити повну гегемонію в Середземномор'ї.

Із цього приводу В. В. Дмитренко слушно зазначає, що понад півтори тисячі років минуло відтоді, як припинила існування Римська імперія, проте чимало методів і способів тих часів, зокрема проведення таємних операцій, не застаріли й дотепер [10, с. 14]. Так, ґрунтовний аналіз праці дослідника свідчить, що саме за часів існування Римської імперії було визначено засади розвідувальної та контррозвідувальної

діяльності; вироблено методи, засоби та прийоми протидії злочинності; визнано доцільність використання логіки, психології, географії та астрономії у війсьній справі; напрацьовано певні способи забезпечення таємниці листування, агентурної розвідки; апробовано діяльність щодо розроблення та планування легенд, прихованого фінансування таємних операцій тощо.

Стрімкому розвитку загальної тактики римлян сприяло впровадження у військове мистецтво знань різних наук і воєнних технологій. У контексті нашого дослідження визначальним є поступ таких наук, як логіка та психологія, оскільки тактика ґрунтується на знаннях саме із цих галузей знань.

Давньогрецький мислитель Арістотель у VI ст. до н. е. вперше вибудував систему логічного знання, визначив основні поняття науки логіки, які становлять сферу абстрактно-логічного мислення, систематизував прийоми міркувань тощо.

Римляни збагнули, що вміло застосовані інтелектуальні (розумові) знання можуть мати перевагу над фізичною силою. Зокрема, римський мислитель Флавій Веґецій Ренат влучно зауважив: «...хто хоче перемоги, нехай старанно навчає воїнів; хто бажає отримати успішний результат, нехай веде війну, спираючись на мистецтво і знання, а не на випадок...». Про наукові й технологічні досягнення в розвитку військового мистецтва Античності свідчать воєнні трактати таких авторів, як Секст Юлій Фронтін «Стратагеми» [12], Веґецій Ренат «Нотатки про воєнну справу». Популярними в Римі були праці військових істориків Енея Тактика та Ксенофонта. На думку В. В. Дмитренка, це було закономірним [10, с. 508], оскільки тактика відіграла чи не найголовнішу роль під час ведення бою. Від того, як полководець розташовував піхоту і кінноту, з якою послідовністю вводив війська в бій, залежав кінцевий результат битви.

Аналіз історичної наукової літератури засвідчує, що тактика ведення бою римлянами була багатогранною та різноманітною. Зокрема, О. А. Клейменов у монографічному дослідженні «Стратегія і тактика завойовницьких війн у період Римської республіки: на прикладі Іспанії» (2006) [9] зауважує, що під час війни на Піренейському півострові (II ст. до н. е.) римляни застосовували здебільшого тактику комбінованих ударів по флангах з одночасною атакою противника.

У науковій статті «Тактика римської піхоти IV–II ст. до н. е.» (2001) [13] О. Л. Жмодиков зазначає, що в цей період римляни використовували тактику ближнього бою, застосовуючи металеву зброю (метальні списи, дротики).

Водночас П. Конноллі в праці «Греція і Рим» (1981) [14] дійшов висновку, що значних успіхів під час військових дій римляни досягли завдяки застосуванню маніпулярної тактики. Маніпула (лат. *manipulus* – жменя) – це основна армійська організаційно-тактична одиниця. Тактична побудова шеренг у маніпулі передбачала три ряди – гастати, принципи, тріарії, завдяки чому легіон був маневреним у бою і міг дробитися по фронту, зберігаючи загальну злагодженість дій [15].

Натомість Ш. Хардман [16, с. 245] акцентує увагу на ефективності застосування римською армією облогової тактики, відомої ще як бойовий порядок «череха». Ця тактика була комбінованою (наступально-оборонною), оскільки передбачала просування воїнів у шеренгах із мінімальним інтервалом між рядами так, що весь бойовий порядок з усіх боків був закритий щитами. В окремих історичних джерелах [17] засвідчено міцність і стійкість бойового порядку «череха», яким могли проїхати бойові колісниці, а в потрібну мить воїни відкривали щити та завдавали нищівного удару ворогу.

Відомими є праці з досліджуваної тематики таких істориків, як М. Дюро де ла Малль «Військове мистецтво древніх» (1840), Г. Дельбрюк «Загальна історія військового мистецтва в межах політичної історії» (1887), О. О. Строков «Історія військового мистецтва» (1955), С. Л. Утченко «Римська армія в I ст. до н. е.» (1962), С. Енглім та Ф. Джестис «Війни та битви Давнього світу» (2004) та ін.

У дослідженнях учених-істориків, присвячених військово-мистецтву Античності, констатовано, що бойові успіхи римлян безпосередньо залежали від застосування правильно обраної тактики. Наукові й технологічні досягнення (прийоми, методи військової тактики) зберігали в цілковитій таємниці як від союзників, так і від противників.

Дослідник Д. Веррі [18] зазначає, що римляни постійно вдосконалювали тактику ведення бою шляхом використання різноманітних тактичних комбінацій, що надавало можливість впроваджувати нові тактичні прийоми проти ворога.

Крім цього, римляни ретельно вивчали тактику супротивників і союзників. Свідченням цього є цитата з промови видатного римського полководця та державного діяча Гая Юлія Цезаря: «Предки наші, батьки сенатори, ніколи не відчували нестачі ні в розсудливості, ні у відвазі, і гордість не заважала їм переймати чужі настанови, якщо вони були корисними» [10, с. 478].

На початку I Пунічної війни [10, с. 502–503] карфагеняни для залякування римлян використовували проти них бойових слонів. Згодом римляни, з'ясувавши недоліки таких атак, розробили ефективну тактику бою проти слонів, спрямовуючи стріли в найвразливіші ділянки тіла цих тварин, припікали факелами ноги, підрізали сухожилля, відрубували мечами хоботи тощо.

Уже на початку II Пунічної війни римляни направили зброю карфагенян проти них самих, унаслідок чого армія карфагенян була безсилою, оскільки не очікувала такого перебігу подій.

Загалом римська тактика ведення бою полягала в тому, щоб подрібнити потужну армію ворога, яка, утративши переваги для організована сила, ставала до рухливого маневреного бою, для якого не мала ні тактичної підготовки, ні належного озброєння.

Вагоме місце в загальному розвитку військового мистецтва в античному світі посідала тактика розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, оскільки успіх битви залежав передусім від достовірної інформації про переваги й недоліки супротивника.

Згодом римські правителі стали залучати та використовувати таємних агентів з метою виконання завдань щодо виявлення та викриття осіб із революційними настроями; осіб, які невдоволені чинною владою або перебувають у змові з ворогом, тощо.

У контексті становлення оперативно-розшукової тактики визначальну роль відігравала розвідувальна діяльність щодо виявлення осіб, які вчинили злочини.

Ґрунтовний аналіз монографічного дослідження В. В. Дмитренка [10] дав змогу здійснити класифікацію агентів, яких використовували в Стародавньому Римі, залежно від виконуваних ними завдань:

1) агенти-перебіжчики – найнижча ланка агентурної розвідки, до якої належали пересічні мешканці ворожої території, що були завербовані або співпрацювали з римською владою за власної ініціативи;

2) спеціальні агенти (зовнішні агенти), які виконували складні завдання з розвідувально-підривної діяльності в тилу ворога. Для них ретельно розробляли відповідні «легенди», їх засилали на територію ворога на декілька місяців, а то й років. Вони мали залучати осіб до конфіденційного співробітництва;

3) агенти-зв'язківці, що забезпечували передання інформації в усній формі за допомогою тайнопису або закодованих послань;

4) агенти-ініціативники – місцеві жителі, які виявляли бажання конфіденційно співпрацювати з римською владою та виконували різні незначні завдання;

5) агенти-дипломати – послы чи особи з їхнього супроводу, які виконували завдання міжнародного значення під «дипломатичним прикриттям»;

6) агенти впливу – високопоставлені місцеві вельможі, які з певних причин вирішили таємно відстоювати у своїй країні інтереси іншої держави. На них покладали стратегічні для Риму завдання (втягнення країни, яка становила інтерес, у війну, уникнення ворожого вторгнення, вплив на економічно вигідні питання-привілеї в торгівлі) тощо;

7) внутрішні агенти – римські громадяни або раби, що збирали інформацію про осіб, які вчинили злочин. Мотиваційною складовою цієї співпраці були матеріальне заохочення, свобода, римське громадянство. Тому найкраще виконували таку роботу саме раби.

У Римі функціонували спеціальні служби, які були наділені повноваженнями, покладені нині на оперативні підрозділи.

Таким чином, сучасна оперативно-розшукова тактика як самостійна частина теорії оперативно-розшукової діяльності має специфічні особливості, які відрізняють її від інших видів тактики. Водночас засади її наукових положень були апробовані та закладені саме військовою тактикою. Історичний екскурс засвідчує, що істотне значення для розвитку сучасної оперативно-розшукової тактики мала військова тактика Античності. Зокрема, за часів існування Римської держави (імперії) під впливом військового мистецтва (загальної тактики) сформувалися основні положення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. Загалом стрімкому розвитку загальної тактики римлян сприяло впровадження у військове мистецтво знань різних наук і воєнних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАН ДЖЕРЕЛ

1. Штиглиц А. Исследование о выдаче преступников / А. Штиглиц. – СПб. : Тип. братьев Пантелеевых, 1882. – 236 с.
2. Веденеев Д. В. Задзеркалля історії. Нариси минулого спеціальних служб / Д. В. Веденеев. – Київ : К.І.С., 2008. – 288 с.
3. Административный вестник. – 1925. – № 3, 4, 5.
4. Пчолкін В. Д. Історичні й теоретико-методологічні аспекти інтерпретації та диференціації кримінально-правових наук / В. Д. Пчолкін, О. В. Федосова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1082. – Вип. 16. – С. 13–17. – (Серія «Право»).
5. Гросс Г. Руководство для судебных следователей, чинов общей и жандармской полиции / Г. Гросс. – Смоленск, 1895. – Вып. 1. – С. 65.
6. Шнейкерт Г. Тайна преступника и пути к ее раскрытию (к учению о судебных доказательствах) / Г. Шнейкерт. – М. : Право и жизнь, 1925. – 184 с.
7. Воробьев И. Н. Тактика – искусство боя / И. Н. Воробьев. – М. : Общевойск. акад. ВСРФ, 2002. – 863 с.
8. Основні періоди розвитку античної філософії і критерії їх виділення. Специфіка античного способу філософствування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://daviscountydaycare.com/zagalna-filosofya/277-osnovn-perodi-rozvitku-antichno-filosof-kriter-x-vidlennya-speczifka-antichnogo-sposobu-filosofstvuvannya.html>. – Назва з екрана.
9. Клейманов А. А. Стратегия и тактика завоевательных войн периода поздней Римской республики : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03 / А. А. Клейманов. – Тула, 2006. – 165 с.
10. Дмитренко В. Розвідка та інші таємні служби Стародавнього Риму і його супротивників / В. Дмитренко. – Львів : Кальварія, 2008. – 752 с.
11. Полибий. Всеобщая история / пер. с греч. Ф. Г. Мищенко. – М. : ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2004. – 576 с.
12. Фронтин Секст Юлий. Стратегемы / пер. с лат. А. Б. Рановича // Военная мысль Античности. – М. : АСТ ; СПб. : Terra Fantastica, 2002. – С. 161–214.
13. Жмодиков А. Л. Тактика римской пехоты IV–II веков до н. э. [Электронный ресурс] / А. Л. Жмодиков. – Режим доступа: <http://www.xlrgio.ru>. – Загл. с экрана.
14. Коннолли П. Греция и Рим. Энциклопедия военной истории / пер. с англ. С. Лопуховой, А. Хромовой. – М. : ЕКСМО-Пресс, 2001. – 320 с.

15. Армія Стародавнього Риму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%>. – Назва з екрана.

16. Хардман Ш. Древний мир. Полная энциклопедия / Ш. Хардман, Ф. Стил, Р. Теймс ; пер. с англ. А. Озерова. – М. : Эксмо, 2016. – 256 с.

17. Дион Кассий. Римская история [Электронный ресурс] / Дион Кассий. – Режим доступа: <http://ancientrome.ru/antiith/t.htm?a>. – Загл. с экрана.

18. Вэрри Д. Войны античности от греко-персидских войн до падения Рима. Иллюстрированная история / Д. Вэрри ; пер. с англ. А. Никитина. – М. : Эксмо, 2004 – 224 с.

REFERENCES

1. Shtiglic, A. (1882). *Issledovanie o vydache prestupnikov [Study on the extradition of criminals]*. SPb.: Tip. bratev Panteleevykh [in Russian].

2. Viedienieiev, D.V. (2008). *Zadzerkallia istorii: Narysy mynuloho spetsialnykh sluzhb [Mirroring History: Essays on the Past Special Services]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

3. *Administrativnyi vestnik [Administrative Herald]*. (1925) [in Russian].

4. Pscolkin, V.D., & Fedosova, O.V. (2013). Istorychni i teoretyko-metodolohichni aspekty interpretatsii ta dyferentsiatsii kryminalno-pravovykh nauk [Historical and theoretical-methodological aspects of the interpretation and differentiation of criminal-law sciences]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V.N. Karazina, Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin*, 1082, 13-17 [in Ukrainian].

5. Gross, G. (1895). *Rukovodstvo dlia sudebnykh sledovatelei, chinov obscei i jandarmskoi policij [Manual for judicial investigators, general and gendarmerie police officers]*. Smolensk [in Russian].

6. Shneikert, G. (1925). *Taina prestupnika i puti k ee raskrytiiu (K ucheniiu o sudebnykh dokazatelstvah) [The mystery of the criminal and the way to its disclosure (To the doctrine of judicial evidence)]*. Moscow: Pravo i jizn [in Russian].

7. Vorobev, I.N. (2002). *Taktika - iskusstvo boia [Tactics - the art of combat]*. Moscow: Oscevoisk. akad. VSRF [in Russian].

8. Osnovni periody rozvytku antychnoi filosofii i kryterii ikh vydilennia. Spetsyfika antychnoho sposobu filosofstvuvannia [The main periods of the development of ancient philosophy and the criteria for their selection. Specificity of the ancient way of philosophizing]. (n.d.). *aviscountydaycare.com*. Retrieved from <https://daviscountydaycare.com/zagalna-filosofya/277-osnovn-perodi-rozvitku-antichno-filosof--kriter-x-vidlennya-speczifka-antichnogo-sposobu-filosofstvuvannia.html> [in Ukrainian].

9. Kleimanov, A.A. (2006). *Strategiia i taktika zavoevatelnyh vojn perioda pozdnei Rimskoi respubliki* [The strategy and tactics of the conquest wars of the late Roman Republic]. *Candidate's thesis*. Tula [in Russian].

10. Dmytrenko, V. (2008). *Rozvidka ta inshi taiemni sluzhby Starodavnoho Rymu i yoho suprotivnykiv* [Intelligence and other secret services of Ancient Rome and its opponents]. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].

11. Polibii. (2004). *Vseobscaia istoriia* [General history]. (F.G. Miscenko, Trans). Moscow: OLMA-PRESS Invest [in Russian].

12. Frontin Sekst Yulii. (2002). *Stratagemy* [Stratagems]. (A.B. Ranovich, Trans). *Voennaia mysl antichnosti, Military thought of antiquity*. Moscow: AST; SPb.: Terra Fantastica [in Russian].

13. Jmodikov, A.L. *Taktika rimskoi pekoty IV-II vekov do n. e.* [The tactics of Roman infantry IV-II centuries BC. e.]. Retrieved from <http://www.xlrgio.ru> [in Russian].

14. Konnolli, P. (2001). *Greciia i Rim. Enciklopediia voennoi istorii* [Greece and Rome. Encyclopedia of Military History]. (S. Lopuhov, & A. Hromova, Trans). Moscow: EKSMO-Press [in Russian].

15. *Armiia Starodavnoho Rymu* [Army of Ancient Rome]. (n.d.). *uk.wikipedia.org*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%> [in Ukrainian].

16. Hardman, Sh., Stil, F., & Teims, R. (2016). *Drevnii mir. Polnaia enciklopediia* [Ancient world. Complete Encyclopedia]. (A. Ozerov, Trans). Moscow: Eksmo [in Russian].

17. Dion Kassii. *Rimskaia istoriia* [Roman history]. Retrieved from <http://ancientrome.ru/antlith/t.htm?a> [in Russian].

18. Verri, D. (2004). *Voiny antichnosti ot greko-persidskikh vojn do padeniia Rima. Illiustrirovannaia istoriia* [Wars of antiquity from the Greco-Persian wars to the fall of Rome. Illustrated History]. (A. Nikitin, Trans). Moscow: Eksmo [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2018

Pavlenko S. – *Ph.D in Law, Leading Research Fellow of the Scientific and Research Work Unit of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine*

ORCID 0000-0002-6108-9462

Military Tactics of the Antique World as a Present of Development of Modern Operative and Sourcing Tactics

The article is devoted to the genesis of operational-search tactics in the context of the historical formation and development of military art of the period of the antique age. In the process of analyzing the scientific work of domestic and foreign scholars it became clear that during the existence of the Roman Empire (the empire), under the influence of military art (general tactics), the main provisions of intelligence and counter-intelligence activities, which can be found in the existing regulatory legal acts regulating operational search activity.

It is noted that in general, the rapid development of general tactics of the Romans contributed to the introduction into the military art of knowledge of various sciences and military technology. In the context of the study, the development of such sciences as logic and psychology is of particular importance. After all, many aspects of tactics are based on the knowledge of these sciences. In the process of analyzing the works of historian scholars on the military art of the Ancient World, it became clear that the battle success of the Romans depended heavily on the use of the right tactics. A thorough analysis of scientific research enabled the classification of agents, depending on their tasks, which were used in ancient Rome. 1. Defectors agents are the lowest level of intelligence reconnaissance, which usually consisted of ordinary people living in hostile territory and were recruited or cooperated with the Roman authorities of their own accord. 2. Special agents (external agents) performed complex tasks in the field of reconnaissance and subversion in the enemy's rear. For them, the relevant «legends» were thoroughly developed and such agents were sent to the enemy's territory for several months or even years. Their prerogative was the right to involve individuals in confidential cooperation. 3. Link agents performed tasks for the transmission of information in oral form using secret or encrypted

messages. 4. Agents-initiators – locals who, on their own initiative, expressed a desire to cooperate confidentially with the Roman authorities and perform various minor tasks. 5. Agents-diplomats – ambassadors or persons accompanying them, who performed various kinds of tasks of international importance under the «diplomatic cover». 6. Agents of influence – high-ranking local authorities, who for one reason or another decided to secretly defend the interests of another state in their country. The task of these individuals was to carry out tasks of strategic nature for Rome (engagement of a country that was interested in the war, avoiding hostile invasion, influence on economically viable issues-privileges in trade), and so on. 7. Internal agents – Roman citizens or slaves. The main task – to provide information on persons who committed a crime. The motivating component of such cooperation was material encouragement, freedom, Roman citizenship. For obvious reasons, the slaves were best served by such work.

Keywords: historical experience, ancient epoch, Rome, state, empire, military art, operational-search tactics.